KENT AKADEMİSİ

Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi | Journal of Urban Culture and Management

www.kentakademisi.com

ISSN: 2146-9229

Volume: 12 Issue: 2 Summer 2019 | Cilt: 12 Sayı: 2 - Yaz 2019 | bilgi@kentakademisi.com

Focus: full recycling



KA

Dilemma: More Intelligent Cities, More Environmental Aplications!?

INDEX | İÇİNDEKİLER:

	INDEX | İÇİNDEKİLER	Pages
*	Index / İçindekiler	I
*	Publication Period: 38 – Year: 2019 / Editorial Board	II-IX
**	Editorial Letter: Terminological Correction: Not Zero Waste, Full Recycling! Local Elections Became More Important Than General Elections / Editör	X-XII
*	RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALELERİ	
1	Determination of environmental awareness in purchasing behavior of individuals (The Case of Tokat Central Country) / Bireylerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Belirlenmesi (Tokat Merkez İlçe Örneği) / Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU, Esra KAPLAN	214-224
2	A Flexible, Intelligent and New Planning Approach in Urban Transport: Sustainable Urban Mobility Plans / Kentsel Ulaşımda Esnek, Akıllı ve Yeni Bir Planlama Yaklaşımı: Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planları / Burak KORKMAZYÜREK, Erkan POLAT	225-240
3	Guangming village and other examples: Post-disaster reconstruction in rural China / Guangming Köyü ve Diğerler Örnekler: Afet Sonrası Çin Kırsalında Yapılaşma / Didem Güneş YILMAZ	241/256
4	A Model For Neo Rural: Ecological Design Approach, Mugla- Turkey Neo Kır İçin Model Önerisi: Ekolojik Tasarım Yaklaşımı / Gizem ERDOĞAN, Sinem ŞAHİN	257-269
5	The Aesthetıc Of Everyday Life In The City Of The Context Social Environment Kuzguncuk Neighborhood Through The Eyes Of Inhabitant Artists / Sosyal-Çevre Bağlamında Kentte Gündelik Yaşam Estetiği, Sanatçıların Gözünden Kuzguncuk Semti / Necla DURSUN, Aynur ATMACA CAN	270-287
6	Marine Fisheries in Yalova Province and Socio-Economic Structure of Fishermen / Kent-Akademisi-Article-06-Yalova İli'nde Deniz Balıkçılığı ve Balıkçıların Sosyo-ekonomik Yapısı-Ismet-BALIK, Muttalip AYYILDIZ	288-298
7	Using Fuzzy Logic Method in Urban Studies / Bulanık Mantık Yönteminin Kentsel Alan Çalışmalarında Kullanımı / Pınar ÖZYILMAZ KÜÇÜKYAĞCI, Mehmet OCAKÇI	299-308
8	Research Of Bursa Ataevler Neighbourhood Within The Content Of Leed ND Criteria / Bursa Ataevler Mahallesi'nin LEED ND Kriterleri Kapsamında İncelenmesi / Bilgen ÇOBANER	309-339
9	Geographical Analysis of The Traffic Accidents In Viransehir (Sanlıurfa) City Center (2013-2017) / Viranşehir (Şanlıurfa) Şehir Merkezi'ndeki Trafik Kazalarının Coğrafi Analizi (2013-2017) / Ercan VURAL	340-363
10	Bibliometric Analysis on City Logistics / Kent Lojistiği Üzerine Bibliyometrik Analiz / Burak SAVRUN	364-386
11	Questioning of the effort of "modern nationalize" in the Early Republic Period of Turkey / Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde "Moderni Millileştirme" Çabasının Sorgulanması / Serhat ULUBAY	387-396
*	SURVEY ARTICLE / ESER İNCELEMESİ	
12	Depression Of The Individual In Modern City Life In The Works Named "The Southern Highway" And "Narla İncire Gazel" / "Güney Otoyolu" İle "Narla İncire Gazel" Adlı Eserlerde Bireyin Modern Kent Hayatındaki Bunalımı / Abdurrahman KOLCU	397-403
*	CASE REPORT / OLGU SUNUMU	
13	Development Of Local Press In Adıyaman And Published Newspapers (1950-1990) / Adıyaman'da Yerel Basının Gelişimi Ve Yayımlanan Gazeteler (1950-1990) / Mehmet GÜNDÜZ	404-416
*	LETTER TO EDITOR / EDİTÖRE MEKTUP	
14	Kentsel Yaşam Kalitesi Göstergeleri İlk Uluslararası Standardı: ISO 37120 / Alper BODUR	417-419
***	Volume: 12, Issue: 2, Period: 38, Summer 2019 Ful Page	214-419

Article Info	RESEARCH ARTICLE | ARAŞTIRMA MAKALESİ
Title of Article	**Turkish Politics in the Early Republic Period "Modern nationalize" Investigation of the Effort**
Corresponding Author	**Serhat ULUBAY** Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, serhatulubay@gmail.com
Submission Date Admission Date	13/02/2019 / 15/04/2019
How to Cite	ULUBAY, S., (2019). **Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde "Moderni Millileştirme" Çabasının Sorgulanması,** Kent Akademisi, Volume, 12 (38), Issue 2, Pages, 387-396

ORCID NO:
0000-0002-0240-4792

Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde "Moderni Millileştirme" Çabasının Sorgulanması

Serhat ULUBAY[1]
serhatulubay@gmail.com

ÖZ:
Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadar geçen kısa sürede, Türkiye'de mimari üslup denemelerinin art arda yaşandığı görülmektedir; Osmanlı canlandırmacılığı amacını taşıyan mimari üsluptan, uluslararası kanonları benimseyen modern mimariye, oradan da modernin yerelle kesişimini arayan millileştirme çabalarına. Her biri kendinden öncekini yoğun bir şekilde eleştirerek ilerlemeye çalışan bu üslupları, isimlendirmenin ve "üç safha"ya ayırmanın*, Bozdoğan'a göre tehlikeli bir yanı vardır: Ülkede, "ulus inşa etme"nin verdiği, milliyetçilik ve tarihselcilik itici gücü ve motivasyonun olduğu gerçeğinin atlanması.
Bu çalışmada Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarını kapsayan dönemde, yukarıda bahsedilen "itici" ve "motive edici" güçlerle modern olanın millileştirme sorunsalı sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu irdeleme yapılırken, sürekli modern olanın milli olanla uzlaşıp uzlaşamayacağı sorusu canlı tutulmaya çalışılmıştır.
* Cumhuriyet Dönemine ait tarih yazımında sıklıkla karşımıza çıkan, Osmanlı canlandırmacılığına Birinci Ulusal Üslup, uluslararası üslubun örneklerinin görüldüğü döneme Yeni Mimari veya İnkilap Mimarisi, millileştirme ve yerlileştirme çabalarının olduğu dönemin İkinci Ulusal Üslup şeklinde isimlendirilmesi kastedilmektedir.

ABSTRACT: / **ÖZ**:
In the short term from proclamation of the Republic to 1950s, it is observed that architectural style efforts were consecutively experienced in Turkey; from the architectural style called as the Ottomanism to modern architecture adopting international canonical approach and to the nationalization efforts trying to find the intersection of modern with the local. According to Bozdoğan, there is a dangerous side to denominate and divide these styles, which tries to progress by intensively criticizing its predecessor into "three phases": Ignoring that there is the impulse and motivation of nationalism and historicism in the country which is provided by "building a nation".
In this study, it is tried to question the problem of nationalization of the modern style through aforementioned "impulsive" and "motivating" forces during the era covering the foundation years of the Republic called as the Early Republican Period. While, examining this, the question whether the modern one can settle with the national one on permanent basis is tried to be kept alive.
* Here, it is implied that the Ottomanism which we frequently come across in historiography in the Republican Period is called as the First National Style, the period where examples of the International style are observed as the

[1] Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, serhatulubay@gmail.com
Yıldız Tecnical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

New Architecture or the Revolution Architecture and the period with nationalism and endenization called as the Second National Style.

KEYWORDS: Early Republican Period, Modern Architecture, Nationalization, Turkish House, Locality. / **ANAHTAR KELİMELER:** / Erken Cumhuriyet Dönemi, Modern Mimari, Millileşme, Türk Evi, Yerel Olma.

Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde "Moderni Millileştirme" Çabasının Sorgulanması

GİRİŞ:

İki büyük dünya savaşına şahitlik eden 20. yüzyıl Avrupası'nda, milliyetçi-ulusalcı söylemlerin yükseldiği politik bir atmosfer hakimdir. Bu söylemler, sanat ve mimarlık ortamında da kendine yer bulmuştur. "Modern Çağ"ın gereksinimlerinden doğan modernizmin "makine estetiği"nin, sanatta ve mimarlıkta, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde yerel olanla ara kesiti ve kesişimi sorgulanmaya başlanmıştır. Bu düşünce biçiminin temsilcileri olan sanatçı ve mimarlar, ait oldukları toplumların geçmişe ait üretim pratikleriyle, modernist sanat ve mimarlık pratiğinin aynı kökten filizlendiğini, söylem ve eserleriyle ispat etme gayreti içerisinde bulunmuşlardır. 'İnşa etme'nin, 'Ulusu inşa etmek' olarak algılandığı bu dönemde, sanat ve mimarlık, ulusal devletin söylemini taşıyan güçlü bir politika olarak kabul görmektedir. Bu politika; sanat ve mimarlıkta, modern çağın modernist düşünce biçimini, ulusalcı söylemlerle millileştirme gayreti taşımaktadır. Bu dönemde, bu milliyetçi savı ön plana çıkarma gayret ve düşüncesine sahip önemli temsilciler, söylemleriyle mimarlık gündemi üzerine belirleyici olmuşlardır. Bu temsilcilerin, aynı dönemlere ait söylem benzerlikleri dikkat çekicidir:

"... Eğer Akdeniz'in vernaküler yapı örneklerini inceleyip, bunları modern mimarlığın en iyi eserleriyle kıyaslarsak, aralarında pek çok ortak özellik görmeden edemeyiz; detaylarda değil, bir mimari esere ruhunu veren 'değişmez öğelerde'dir bu ortaklık. O halde modern mimarlığa neden 'Alman' bir mimarlık denmiştir? Modern mimarlık, teknik açıdan büyük ölçüde Kuzey memleketlerinin icadı olabilir ama bu yeni mimarlığı etkileyen ruh, üslupsuz bir Akdeniz mimarlığıdır. Modern mimarlık Akdeniz'in saf, geleneksel formlarına dönüştür. Latin denizinin bir başka zaferidir bu!..." Josep Lluis Sert (Bozdoğan, 2009: 18).

"... Etrafa baktığımızda, her yerde bir beyaz duvarlar mimarisi, dikdörtgen veya kare, yatay veya dikey; bir doluluk-boşluk, renkler ve formlar, geometri ve proporsiyon mimarisi... Bunlar Akdeniz mimarisinin karakteristik özelliğidir; insan eseri formlarla doğanın renk ve formlarını kaynaştırarak zamana kafa tutan piramitleri inşa etmiş, bir Roma su kemerinin ritmini ya da Akropol'ün senfonisini bestelemiş olan Akdeniz ruhudur. İşte hepsi burada: Biskra'nın evleri, Libya'nın evleri, Capri'nin evleri... Gropius, Le Corbusier, Mies van der Rohe tarafından keşfedilip, kuzey kökenli bir 20.yüzyıl icadıymış gibi yutturulan bir miras..." Ernesto Peresutti (Bozdoğan, 2009: 19).

"...Ehemmiyet verdiğim taraf, eski Türk evinin bugünkü modern ev telakkilerine şaşılacak derecede yakın olmasıdır. Bol pencereli ve aydınlık olduğuna daha önce işaret ettim. Planında serbestlik, konfora gösterişten fazla ehemmiyet verilmesi, malzeme icaplarına daima sadık kalınması, bol taraçalar (hayatlar) ile bahçe ve avlu, yani tabiat ile evin sıkı sıkı bağlanması... Bunların hepsini eski Türk evlerinde buluruz... Le Corbusier de Türkiye'den çok ilham almıştır..." Sedad Hakkı Eldem (Bozdoğan, 2009: 19).

İspanyol mimar Josep Lluis Sert, İtalyan mimar Ernesto Peresutti ve Türk mimar Sedad Hakkı Eldem'in sözlerinin benzerliği, Avrupa'da yükselen milliyetçi-ulusalcı söylemden güç alarak, mensubu olduğu toplumların, modernizmi, kendi toplumunun sahip olduğu yerel değerleriyle harmanlayarak, "millileştirme" düşüncesinin göstergesidir. Avrupa'da yükselen dönemin ulusalcı – milliyetçi politik ortamından da güç alan bu sava göre, modernist yapma biçimi, köken itibariyle yerel olan değerlerden türemiştir. İspanyol ve İtalyan modernistler beyaz, kübik Akdeniz vernakülerlerini, Eldem ise ahşap çerçeveli, kiremit çatılı Türk evini yüceltse de, zihinsel pratikleri aynıdır: "*…Geleneksel olan, rasyonelliği ve fonksiyonelliği ile çoktan 'modern'dir; o halde modernizm yabancı ve ithal bir şey değil, zaten bizim olan birşeydir…*"(Bozdoğan, 2009: 14-23).

Burada üzerinde durulması gereken; 'modernizmle beraber gelişen ve modernin yerelle aynı köklere sahip olduğu veya modernin yerel olanla uzlaşacağı savı bir gerçeklik taşımakta mıdır?' sorusudur. Sert, Peresutti ve Eldem'in ait oldukları toplumların yapma biçimlerini ve yerel inşa pratiklerini inceleyerek, aynı kökenden filizlendiğini iddia

ettikleri modernist üslup, detaylıca incelendiğinde, sarsıcı ve kökten yok edici bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Bozdoğan, J. Scott'tan alıntılayarak modernizmi tüm hayatı kuşatan, yirminci yüzyılın en hayalperest ve en yıkıcı ideolojisi olarak tanımlamaktadır (Bozdoğan, 2002). Bu durum Sert, Peresutti ve Eldem'in söylemleriyle tezat bir durum oluşturmaktadır. Bir tarafta 20. yüzyılın kökten değiştirici modernist söylemleri, bir tarafta modernist söylemlerin, yerel olanla aynı kökten türediğini iddia eden düşünce biçimi. Bu çalışmada, yıkıcı ve çoğunlukla devlet mekanizmaları aracılığıyla bir araç olarak kullanılan[2] modernist mimarinin, yerel mimari prensiplerle uzlaşıp uzlaşamayacağı sorusu merkezde yer alarak sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu sorgulama, örnekler ve ileri sürülen savlarla birlikte irdelenerek cevaplar aranması amaçlanmaktadır.

1. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde Mimarlık

"*…Ankara'nın ilk imar devirlerinde, ecnebilere müracaat edilmesine başlandığında, her şey onlardan beklendi. Bundan başka o devirlerdeki müstacel ihtiyaçları bir an evvel karşılamak lazım geliyordu. Bu itibarla, stil meseleleriyle meşgul olmak için vakit bulunamadığını kabul etmek lazımdır. Lazım olan barınacak çatılar idi… Artık bu mesele ile meşgul olmak zamanı gelmiştir. Milli mimari olabilir mi değil, olmalıdır demek lazımdır…*" Sedad Hakkı Eldem, Milli Mimari Meselesi, 1939 (Eldem, 1939: 221).

Eldem'e göre, Türkiye'ye modern mimarinin gelişi, 'anlaşılır' bir zaruretten kaynaklanmaktadır. Bu dönemde, savaşlardan çıkan bir ulusun ihtiyaçlarını ivedilikle yerine getirmesi için ecnebi mimarlara ve beraberinde getirdikleri uluslararası üsluba başvurmak, Ankara Hükümeti için bir tercih değil, bir zaruretten ileri gelmektedir. Vakit o kadar dar ve yapılacak işler o kadar çoktur ki bir 'stil' aramak için vakit bulunmamaktadır. Yeni kurulan Cumhuriyetin bir an önce imar faaliyetlerini tamamlama ihtiyacı, 1930'ların sonlarına doğru gelindiğinde ortadan kalkmıştır. Artık 'başka bir zorunluluğun' yüksek sesle konuşulmasının vakti gelmiştir: **"Milli Mimari"**yi kurmak.

Milli Mimari, Eldem'e göre bir tercih değil, beliren yeni bir zorunluluk olarak 'milli bir görev'dir. Çünkü Eldem'in makalesinde geçtiği üzere, çoğu Alman ağırlıklı Orta Avrupalı mimar ve şehir plancısı, ülkemizde bulundukları süre içerisinde, kendi kültürlerini, mimarilerini ülkemize taşımış ve hatta genç Türk mimarları da tesirleri altına almışlardır: "*… Bizde ise, ekserisi Germen kültürünü taşıyan ecnebi mimarlar, yerli bir üslup aramak yoluna gitmedikleri gibi, kendi kültürlerini buraya aynen taşımışlar, hatta yeni nesil Türk mimarlarını dahi kendi tesirleri altına almış olduklarından, memlekette yeni mimari üslubu üzerinde araştırma yapılması hususunu geciktirmiştir…*" (Eldem, 1939: 221). Bir başka makalesinde de Eldem bu durumdan şöyle yakınmaktadır: "*… Yeni ve yerli mimari tarzının henüz vücut bulmaması ecnebi tesirlerini hakim bir vaziyete koyuyor. Mesela, Ankara Hükümet mahallesi gibi bazı mahalleleri tamamiyle Avusturya tarzı mimarisinde yapılmış olduğu halde, Ankaranın ve memleketin muhtelif yerlerinde Alman, Fransız, İtalyan mekteplerine ait olduklarını gösteren binalar vardır. Bu inşaat on beş seneden beri devam etmektedir. Bu müddet zarfında, bu derece yapı zihniyetimizde hakim olan ecnebi mimarlar, memleketimize uygun bir üslüp, hiç olmazsa bir yapı tekniği bulamadılar. Bulmak şöyle dursun aramadılar da…*" (Eldem, 1943: 119). Halbuki, 'ecnebi mimarlar'ın Eldem'in bahsettiği gibi bir çaba içerisinde olmadığı inşa ve eğitim faaliyetlerinde açıkça görülmektedir. Bozdoğan'a göre, bu dönemde, Anadolu'daki mimarlık eserlerinin rasyonelliğini, yapısal mantığını, teknotiğini kavrama ve övme çabası, milliyetçi Türk mimarlarla sınırlı değildir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ve sonrasında, ülkemizde bulunan ecnebi mimarların da bu mimariye karşı güçlü ilgileri ve eğilimleri vardır. Ersnt Egli'nin (sonradan kitaba dönüştürdüğü) Sinan camileri hakkında çalışmaları, Bruno Taut'un Süleymaniye incelemeleri, yine Egli'nin günlüklerinden okuduğumuz Anadolu gezisi notları, Eldem'in söylemleriyle çelişik bir durum oluşturmaktadır (Bozdoğan, 2002), (Egli, 2013).

Tanju, milli mimari konularının gündemde olduğu bu dönemden bahsederken, Türkiye için, milliyetçilik kavramının, çözümlemeyi kısıtlayan çok bütünleştirmeci şemsiye bir kavram olduğunu ifade etmektedir (Tanju,2009: 176-177). Eldem'in bahsettiği millileştirme çalışmaları, yabancı mimarların ülkemize gelmesiyle başlamışken, kültürümüzün ve mimarimizin Germenleşme tehdidi altında olduğu söyleminin asıl sebebini, Eldem'in benzer tarihlerde yaptığı bir başka söyleşisinde 'daha net' anlayabiliyoruz: "*… Derhal söylemek lazımdır ki son senelerde 'kendi kendimize*

[2] Nitekim, Peresutti'nin İtalya'nın vernaküler değerleriyle söylemini geliştirdiği ve modern olanın köklerini aradığı söylem pratiği, İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı yıllarda dönemin milliyetçi söylemiyle birleşerek, vernaküler bir kimlikten çıkarak ulusalcı bir kimliğe bürünmüştür. Bu "Akdeniz Modernizmi" söylemi, Faşist İtalya'nın ideolojik söylemine dönüşmüştür. Mussolini'nin, "Akdeniz'in Roma Döneminden bu yana bir İtalyan gölü olduğu söylemine benzer bir yaklaşım, faşist modernist mimar Carlo Enrico Rava'da da görülmektedir: "… Libya kıyılarımızdan Capri'ye, Amalfi kıyılarından Ligurya Rivierası'na kadar bütün vernaküler mimari bizimdir ve tipik Latindir… Bize 'İtalyanlar' olarak en saf özümüzü yeniden bulacağımız yolu gösteriyor. Irkımız, şeceremiz, kadim ve yeni medeniyetimiz Akdenizdir. Yeni rasyonel mimarlığımızda hala eksik olan İtalyanlığı işte bu Akdeniz ruhunda aramalıyız…" (Bozdoğan, 2009: 18-19).

kifayet' prensipi çok haklı olarak her faaliyet şubemizde büyük bir yer tutmuştur. Bu prensibe istinaden de muhtelif ihtiyacımızda kullandığımız maddelerin yerli olmasına bilhassa dikkat ediyoruz… Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi yapı işlerinde de (kendi yağımızla kavrulmak) zihniyetinin eseslı bir şekilde hakim olması zamanı çoktan gelmiştir. Netekim Nafia işlerinde – iktisadi ve sınayi imkan dahilinde – gittikçe yerli malzeme ve yerli mühendis kullanılmaktadır… Tarzı mimarimizi hariçten ithal etmek mecburiyetinde değiliz…" (Eldem,1940: 69). "Kendi kendimize kiyafet prensibi"yle kastedilenin, mimariyi millileştirme mi yoksa yerli mimarın inşa sahasını genişletme amacı mı taşıdığı sorusunu akıllara getirmektedir.

Tanyeli, bu durumu Foucault'cu bir perspektif bağlamında yorumlamaya çalışmaktadır. Modernlik, 'ben' ve 'öteki' kavram çiftini inşa etmek anlamını taşımaktadır. Tanyeli, Foucault'cu bir okumayla, ben'i inşa etmek, nesneleştirmek için, öteki kavramını güçlendirmek, tam karşısında konumlandırmak zorunluluğunu vurgulamaktadır. Yani öteki, ben'in karşısında ayna imgedir (Tanyeli, 2011:43-44). Bu bağlamda, Eldem, 'kendi kendimize kifayet' savını güçlendirmek adına, ecnebi mimarların faaliyetlerini, ötekileştirme gayreti içerisindedir. Eldem'e göre mimarimiz, ecnebi mimarlar tarafından Germenleşme tehlikesini taşımaktadır.

Milli kavramı, Cumhuriyetle beraber araya mesafe konulmak istenen Osmanlı'ya karşı güçlü bir söylemi de içerisinde barındırmaktadır. Erken Cumhuriyet Döneminde, Osmanlı mirasını büsbütün terk etmek yerine, milliyetçi bir yaklaşımla sahip çıkılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu dönemin mimarları ve mimarlık tarihçileri Osmanlı Mimarisinin, Anadolu'da 'kökleri Hititlere kadar uzanan' Türklerin, mimarlıkta tarihsel dönemlerinden yalnızca biri olduğu argümanını dillendirmektedirler. Modern olanı millileştirme çabasının gündemde olduğu bu dönemde, ortaya konan birçok çalışma ve araştırmanın asıl amacının; 'köklerini Anadolu'dan alan Türk Mimarisi'nin, modern ilkeleri binlerce yıldır bünyesinde barındırdığını ispatlama gayretini taşıdığını söyleyebiliriz. Bozdoğan'a göre, bu dönemde Cumhuriyet tarihyazımının geliştirdiği temel argüman; "*… Türk sanatı ve mimarisinin, yapısı, rasyonelliği ve tarihsel evrim kapasitesi açısından, Batı sanatı ve mimarisinin evrimine yakın olduğu, iki geleneğin birbirine ortak nesepleriyle bağlandığı….*" şeklindedir (Bozdoğan, 2002). Bu argümanı güçlendirmek için Türk Mimarisinin benzersizliği söylemlerinin ortaya çıktığını görmekteyiz. Hatta Türk Mimarisi, kusursuza yakın oranları ile diğer İslam Mimarlıklarından da (Arap, Hint ve Acem Mimarilerinden) ayrıldığı dile getirilmektedir. Örneğin, Arkitekt Dergisi yazarlarından mimar Behçet Ünsal'ın, Türk Mimarisinin, Arap ve Acem Mimarileriyle kıyaslamasındaki tutumunu[3], Bozdoğan; "*…Türk mimarisi, Batı'daki modern mimarların yücelttiği birçok özelliğe çoktan sahipken, diğer İslam mimarileri "şarklı"ydı…*" şeklinde yorumlamaktadır (Bozdoğan, 2002).

Benzer söylemleri Arseven'de de görmekteyiz. Arseven, Türk Mimari ve Sanatının, İslam geleneklerinden farklı ve aynı zamanda üstün olduğu şöyle vurgulamaktadır: "*… Türk sanatı ise terkibindeki sadelik, mübalağadan azadelik, şekillerinin ahengi ve mantıkiliği ile bunlardan (Hint, İran, Arap) tamamiyle ayrılmaktadır… Bu böyle olmakla beraber ecnebilerce Türk sanatının İslam sanatları arasında küçük bir şube olarak telakkisi büyük bir yanlışlıktır. Medeniyet tarihinde olduğu gibi sanat tarihinde de Türkün hakkı verilmemiştir… İslam milletlerinin sanatları arasında hiçbir sanat bunun kadar asil ve vakur olmamıştır…*" (Arseven, 1932) (Bozdoğan, 2002).

Benzer yaklaşım mimar Behçet ve Bedrettin'in 1933 yılına tarihlenen Arkitekt Dergisi'ndeki yazısında da karşımıza çıkmaktadır. Yazının ilk sayfasında İstanbul'da yer alan bir camiye ait bir görselle, bir Bağdat camisinin görseli yan yana sunulmaktadır. İstanbul camisinin altında; "*Zevkte ve mimarlıkta, mükemmeliyet. İstanbul'da bir Türk camii…*" ifadesi kullanılırken, Bağdat camisi; "*Zevkte ve mimarlıkta iptidailik. Bağdat'ta bir Arap camii*" ifadeleri yer almaktadır. "*… Tarihte Türk mimarları, komşu şark sanatları arasında Türk mimarlığını, ruh ve mananın, mantıkin, şeklin erişilmez şahikalarına çıkarmışlardı. Yarının Türk mimarları da Garp için aynı şeyi yapacaklardır…*" söylemleriyle, milli diye sınırları çizilen mimarlığının, uluslararası üslupla uzlaşı kuracağı beklentisi içinde olduğu vurgulanmaktadır (Mimar Behçet ve Bedrettin, 1934: 17).

[3] "… Gelgelelim Ünsal tarafsız bir karşılaştırma yapmıyordu. Örneğin, Arap mimarisinin "düzensiz oranları" ya da Acem mimarisinin "orantısızlığı" ile kıyaslandığında, Türk mimarisinin "mütevazi, uyumlu oranları" vardı. Arap mimarisinin "fantastik ve şiirsel" anlayışıyla kıyasla, Türk mimarisi "yalın ve açık seçik" bir anlayışa sahipti. Türk mimarisinde, Arap mimarisindekinin tersine "karakter malzemenin mahiyetine uygun"du. "Süslerdeki, ışık ve gölge etkilerindeki ılımlılık" Türk mimarisini, Arap ve Acem binalarındaki, dekoratif aşırılıktan ve kalabalık bezemelerden ayırıyordu…" (Bozdoğan, 2002)



Şekil 1.-2. Arkitekt Dergisinde Mimar Behçet ve Bedrettin'in karşılaştırdığı İstanbul ve Bağdat Camileri (Mimar Behçet ve Bedrettin, 1934: 17).

Milli mimarinin kurulması ve modernin millileştirilmesi söylemi, bu dönemin en kült söylemi olduğunu ileri sürebiliriz. Bozdoğan'ın tabiriyle, Erken Cumhuriyet Döneminin bütün mimari kültürü, 'modern' olanı, 'milli' olanla uzlaştırmaya yönelik büyük bir çabadan ibarettir (Bozdoğan, 2002). Fındıklı, Tekeli'den alıntılayarak bu millileştirme söylemleri için, ulusalcı söylemlerin arttığı 1930'ların sonlarından itibaren hızlandığını ve batılı tarzı yaşamı ülke geneline yayma gayretinde olan Atatürk'ün vefatının bir kırılma noktası olduğuna dikkat çekmektedir (Fındıklı, 2009: 297-308).

1930'lardan itibaren dillendirilen milli mimari kurma söylemi, yükselen uluslararası üslubun yerli ve yerel olanla uzlaşısı içeriğini kapsamaktadır. Eldem'in ve dönemin Arkitekt yazarlarının sıklıkla vurguladıkları, zaten Türk Mimarlığının modern vasıfları içerisinde barındığı söylemidir. Hatta bu söylem bazı yazılarda, dönemin modernist öncüllerinin Türk mimarlığından fazlasıyla beslendiği savlarına değin varmaktadır. Bu noktada sorgulanması gereken soru şudur: **"Modern olan milli-yerli-yerel olanla uzlaşabilir mi?"**

2. 'Modern' olan 'milli' olanla uzlaşabilir mi?

"…*(Eski Türk mimarlığında) her unsur, yerinde kullanılmış mantıki ve maksada uygundur. Bugünün Avrupalı düşünüşüne ve mimarlığına bir önayak ve memba teşkil eden eski Türk mimarlığının kıymeti; fikirler ve zamanlar değişse de ebedi kalacaktır* …" (Mimar Behçet ve Bedrettin,1934: 215)

Modernizm, Scott'ın tabiriyle teknik ve bilimsel ilerlemenin nimetlerinin, çoğunlukla devlet yoluyla, her türlü insani faaliyet alanına uygulanabileceği kuşatıcı bir ortam sunmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'ni düşündüğümüzde, 'ulus inşa etmek' gayesini taşıyan Kemalist ideolojiyle örtüşen bir söylemi içerisinde barındırmaktadır. Nitekim modern mimari (veya Erken Cumhuriyet Dönemi tabiriyle Yeni Mimari), Genç Cumhuriyetin batılılaşma ve modernleşme gayesinde kendini gösterecektir. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi, bir tür toplum mühendisliği ve tepeden aşağıya modernleşme politikasını benimsemiştir, dolayısıyla modernizm devletin ideolojilerinden biri olarak gözükmektedir (Bozdoğan, 2002).

1930'ların sonlarından itibaren Cumhuriyet söylemi, daha milliyetçi ve militer söylemlere dönüşmüştür. Cumhuriyetin kültür ortamı da Almanya'da ve İtalya'da yükselen ulusalcı söylemlere yaklaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında vurgulanan modernlik, batılı olma, ilerleme söylemleri, yerini Türklük vurgusuna bırakmıştır. Bu

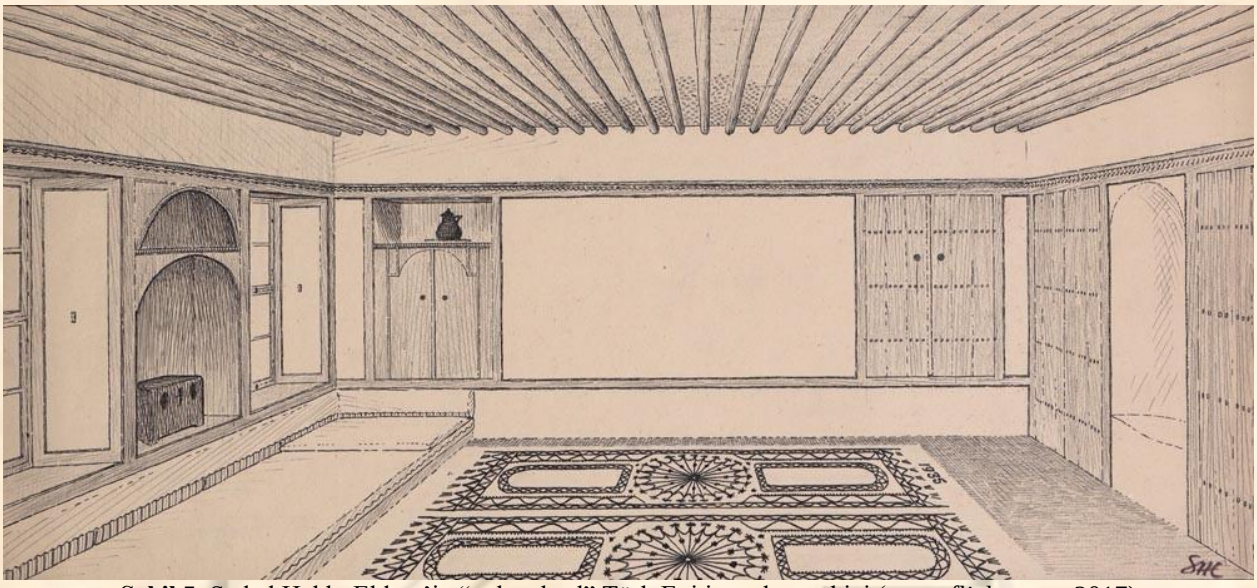
tarihlerden itibaren sanatta ve mimarlıkta millileşme söylemi sıklıkla dile getirilmektedir. Bozdoğan, bu geçiş dönemini; "…*Nasıl daha önce 'Yeni Mimari'yi Kemalist inkılabın bir ifadesi olarak benimsemişlerse, şimdi de (1930'ların sonları kastediliyor) Kemalizmin, Türklerin tarihsel köklerini ortaya çıkarma programını temsil edebilecek 'milli mimari' kurma çağrısında bulunuyordu. Yeni Mimari yeni ulusun geleceğe yönelik özlemlerini cisimleştirirken, milli mimari ulus için kökleri derinlerde yatan tarihsel bir kimlik inşa etme arzusundan doğmuştu*…" sözleriyle özetlemektedir (Bozdoğan, 2002).

Bu dönemde, Türklük, Türk Mimarisi, Türk Sanatı ve onların 'derin kökenleri', 'üstünlüğü', 'eşsizliği' üzerine çok şeyler yazılıp söylenmiştir. Mimarlık alanında da Arkitekt Dergisi yazarları başta olmak üzere, Türk Mimarisinin yüceltilmesi yazın ve söylemlerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Kuşkusuz mimarlık alanında bu dönemde öne çıkan söylem; Türk Mimarlığının kökenleri itibariyle 'modern' olduğu söylemidir. Sedad Hakkı Eldem, Türk Evi teziyle bunu en güçlü dile getiren kişilerin başında gelmektedir. Tanyeli'nin tabiriyle Eldem, gelenekselle bağımızın kesildiği noktadan bağlamaya çalışmaktadır (Tanyeli, 2009: 124-129). Eldem, Türk Evi söylemini oluştururken defaatle kökenleri itibariyle modern olduğunu dile getirmiş, hatta modern mimarinin öncü isimlerinden Le Corbusier'in Türk evinden öğrendikleri olduğunu söyleyerek savını güçlendirmeye çalışmıştır: "… *Benim ehemmiyet verdiğim taraf eski Türk evinin bugünkü modern ev telakkilerine şaşılacak derecede yakın olmasıdır… Hatta daha ileri gideceğim: Modern mimarlık görüşlerinin yayılmasında en büyük rolü oynamış olan mimar Le Corbusier Türkiye'den çok ilham almıştır. Evleri daima ayaklar üzerine kurar, zemin katını oturma için kullanmaz, oturma katı birinci kattır. Tıpkı bizdeki gibi. Zemin katında garaj, depo ve taşlık gibi yerler vardır; bizdeki arabalık, taşlık ve depolar gibi. Binanın etrafında bol ve geniş taraçalar vardır. Bunlar üst kattadır; bizdeki hayatlar gibi. Bu taraçalar doğrudan doğruya bahçe veya avluya bağlanmıştır. Pencereler alçaktır. Ufki bir istikamette birbirini mümkün olduğu kadar yaklaşmak üzere dizilmiş, manzaranın ve ufkun hatlarına uyarlar*…" (Eldem, 1983) (Bozdoğan, 2002).



Şekil 3.-4. Sedad Hakkı Eldem'in "geleneksel" Türk Evi eskizleri (Tanju B. , Tanyeli U. 2009: 11),

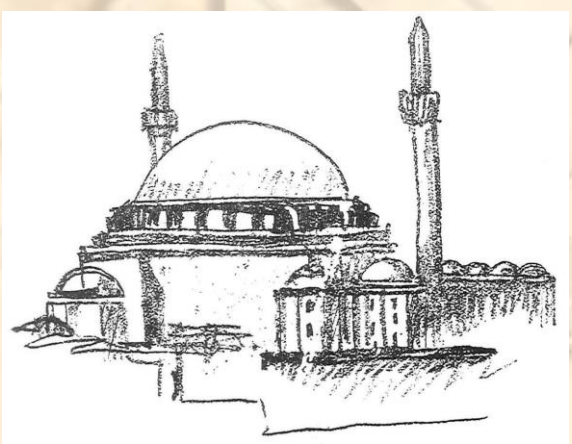
Benzer bir söylemi Eldem, Türk Evinin iç mekan kurgusunda da dile getirmektedir: "…*Bugün modern evlerde aranan gömme mobilya usulü bizde eskiden beri vardır. Dolaplardan başka hücreler, raflar, lambalıklar, saatlıklar hep bina ile düşünülür ve duvar içinde yer alırdı. Portatif ağır mobilyalar bulunmazdı… Hatta yatak odalarının gündüzün oturma odası şeklinde kullanılması, Avrupa'da yatak haline getirilen divan (minderlerle) elde edilmiyor mu? Amerika'da dolapların içinde kaybolan yataklar, bizim eski yatakların asrileşmiş bir şekli değil midir? Hatta eskiden oturmak için kullandığımız geniş, rahat sedirler, bugün Avrupa'da aynıyle yapılmıyor mu? Bizde eskiden beri odalarımızda yapılan ocaklar, bugünkü şöminelerin yerini tutmuyor muydu?... Hele sıhhı tesisat? Akarsu bizim evlerde eskiden beri vardır. Avrupa'da leğen ve ibrik ile yıkanılan geçen asra kadar Türk evinde hamamlarda, musluklarda sıcak ve soğuk su akmıştır. Dolap içindeki gizli güsulhaneleri Avrupa'da en modern ev ve otellerdeki dolap içindeki lavabo ve duş yerine benzetmemek kabil midir? Avrupa kıtasında ancak 19uncu asırdan beri yayılan water closet'in Türklerde eskiden beri yapıldığını hatırlatmak milletimizin üstünlüğünü göstermiyor mu?...*" (Eldem, 1983) (Bozdoğan, 2002).



Şekil 5. Sedad Hakkı Eldem'in "geleneksel" Türk Evi iç mekan eskizi (www.flickr.com, 2017)

Peki gerçekten Le Corbusier ve modern mimarlığın ilk öncüleri, ilk fikirlerini gelenekselle olan temaslarına, incelemelerine mi borçlular? Modern mimarlık düşüncesi, gelenekselin köklerinden filizlenmiş bir düşünce biçimi midir?

Belki ilk bakışta yukarıda geçen 'yerel' söylemlerin modern olanın kurgulanmasında temel oluşturduğu söyleminin doğruluk payı olduğu düşünülebilir. Nitekim Le Corbusier'in ilk düşünceleri Avrupa dışı bir coğrafya gezisinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Berlin'den başlayıp İstanbul'a değin uzanan seyahatinde Genç Jeanneret, doğunun 'egzotik' ve 'otantik' havasından çok etkilenmiştir. Gezisinin Türkiye ayağında mimari şaheserler olarak nitelediği Sinan camilerini ve İstanbul'un ahşap evlerini kafasına ve eskiz defterine kazımıştır (Le Corbusier, 1923), (Ünsal, 1966:74-76), (Bozdoğan,2002).





Şekil 6.-7. Le Corbusier'in İstanbul ziyareti esnasında çizdiği eskizler (15)

Her ne kadar, doğunun kültürel motiflerinden ve mimari şaheserlerinden etkilendiğini söylese de, bunlar, ileride Le Corbusier için bir ayrıntıdan öteye geçemeyecek ve sadece eskiz defterinde kalacaklardır. 20. yüzyılın mimarlığının kurulmasında geçmişin salt, yalın geometrik formlarına dönülmesini merkeze alan söylemler türetse de; modern mimarinin belirgin söylemleri makinalar, uçaklar, transatlantiklere övgülerle başlayacak ve onlara özel önem addedecektir. İstanbul'un ahşap konaklarına hayran kalan Le Corbusier'in fikirleri 'konutun içerisinde yaşanan bir makine' olduğu söylemine doğru evrilecektir. (Le Corbusier, 1923)

Hatta Bozdoğan'a göre, Le Corbusier'in, Cumhuriyetin ilanından sonra yaptığı İstanbul ziyareti eski bir medeniyetin ve saltanatın (Osmanlı Devleti) yıkılıp, modern temeller üzerine yükselmeyi gaye edinen bir devletin (Türkiye Cumhuriyeti) kuruluşuna tanıklık etmek maksadını taşımaktadır. Le Corbusier, 1925'te yaptığı ziyareti şu sözlerle anlatır: "… *Bir süre önce, Haliç'in uzak ucunda, 'Avrupa'nın Tatlı Suları' kıyısında, suları yaran kayıkların üzerindeki sayısız gramafonun sızlanışını dinliyordum. Ve Abdülhamid'in öldüğünü, Jön Türkler'in başa geçtiğini, Çarşı'daki tabelaların değişmeye başladığını ve Batı'nın zafer kazanmakta olduğunu fark ettim. İşte bugün karşımızda Ankara ve Mustafa Kemal'in anıtı duruyor! Olaylar hızlı gelişiyor. Zar atılmış durumda: Asırlık bir medeniyet daha yıkılıyor*…" (Le Corbusier, 1925) (Bozdoğan, 2009). Bu sözler, şark seyahatinin ve seyahatte övgüyle bahsettiği 'geleneksel olan'a hayranlığın aksine, Le Corbusier'in, bir kez daha modernin geleneksele zaferinin naraları olarak öne çıkmaktadır.

Le Cobusier'e göre artık 'zar atılmış'tır ve geriye dönüş imkansızdır. Modernin karşısında geçmişe ait her ne varsa yıkılma akibeti taşımaktadır. Scott'un üzerinde durduğu gibi; modenizmin geçtiğimiz yüzyılın en yıkıcı ideolojisi olduğu vurgusu, Le Corbusier mimarlığında da vücut bulmaktadır. Benzer bir durumu Le Corbusier'in Avrupadışı inşa deneyiminde de gözlemleyebilmekteyiz. Le Corbusier'in Hindistan'ın Chandigarh eyaletindeki inşa faaliyetleri, doğuda gördüğü kültürel tınıların bir ayrıntıdan öteye gidemediğinin bir başka göstergesidir. Chandigarh'da inşa faaliyetinde bulunduğu dönemde, kendisine Hindistan'ın yerel mimari değerleri anımsatılması üzerine, Le Corbusier'in, 'birkaç taş parçası' sözleriyle küçümseyici tavrı, modern mimarinin yerel olanla ilişkisinin kesitini çarpıcı bir biçimde sunmaktadır[4] (Özkan, 2005: 58-61). Genç Jeanneret'i etkileyen şarkın egzotik havası çabuk dağılmıştır.



Şekil 8.-9.. Le Corbusier'in Chandigarh'da inşa ettiği toplu konut yapıları (www.archdaily.com, 2017)

Le Corbusier'in Chandigarh'daki inşa faaliyetlerinin irdelenmesi gereken bir başka yanı daha var: Toplumların moderni algılama biçimi. Bozdoğan'a göre Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dışında, çoğu ülke için modernleşme bir görüntüden ibarettir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu birçok coğrafya, modernleşme serüvenini tüm toplumsal katmanları ve kurumlarıyla sorgulayarak edinmemiştir. Bu coğrafyalar modernleşmeyi ithal etmiş ve bir imaja indirgemişlerdir (Bozdoğan,2002). Nitekim, Le Corbusier'in Chandigarh'a davet edilme amacı bunun özeti gibidir; devlet başkanı Nehru, Le Corbusier'in Chandigarh projesini "Hindistan'ın geleceğe olan inancının bir dışavurumu" olarak tanımlamaktadır (Özkan, 2005: 58-61). Yakın bir örneğe, Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde de rastlamak mümkündür. Ersnt Egli'nin ülkemizde ilk iş alma pratiğinin, "yeterince 'modern' olmayan bir projenin 'modern'e evrilmesi" işi olduğu, kendisine ait günlüklerinde tuttuğu notlardan[5] anlaşılmaktadır (Egli, 2013).

[4] Süha Özkan, Le Corbusier'in bu anısını şöyle anlatıyor: "… Chandigarh'a ilk gittiğimde yer seçme ve planlama kurulu başkanı olan Thapar'la uzun uzadıya söyleşmiştik. Eşi bana Le Corbusier'yle sık sık söyleştiklerini ve üstadın Hint kültürünü anlamamak için elinden gelen her şeyi yaptığını söylemişti. Aktardığı aralarında geçen bir konuşma ise burada anımsamaya değer.
Kent inşa edilmektedir. Sadece orada değil tüm dünyada bile hiç bilinmeyen, tanışık olunmayan formlar, yalın yüzeyler, heykelsi yapılar kalıpların alındıkça büyük bir etki ile ortaya çıkmaktadır. Bu biçimler insanların kendileri ile doğrudan ilintilendiremedikleri biçimlerdir. Ortaya çıkanları izleyen bayan 'Üstat siz Hindistan'dasınız. Burada bir kent inşa ediyorsunuz. Acaba, biraz da bizim tarihsel eserlerimize bakıp esinlenmek istemez miydiniz?' diye sorunca Le Corbusier büyük bir cinlikle sanki bilmiyormuş gibi sorar 'Neymiş onlar?'' Örneğin, Fatehur Sikri, Taj Mahal, Red Fort, Itimadu Dawla gibi, size esin kaynağı olabilecek binlerce anıtsal yapıt var'. Le Corbusier'in yanıtı nerede ise acımasız ve umursamazlığın simgesidir: 'Sayın Bayan, Ben Paris'ten Timbouctu'ya değin yapılar tasarladım. Siz benden değil de oradaki birkaç mermer parçasından mı medet umuyorsunuz?'…" (Özkan, 2005: 58-61).

[5] "… Aynı gün bakan tarafından Ankara Palas otelindeki resmi bir baloya davet edildim. Bakan beni bu davette Devlet Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya takdim etmek istiyordu. Akşam balo için hazırlandım, beni aldılar ve Ankara Palas'a götürdüler… Sağdaki locada Kemal Paşa kendisiyle

Ülkemizde modern olanın bir görüntüden ibaret olduğu savını; Eldem'in "Türk Evinin geçmişten bu yana 'modern' olduğu" söylemini desteklemek için kullandığı argümanların, imaj ve eskizlerden oluşması da, haklı çıkarmaktadır. Eldem'in "Türk evi ayaklar üzerinde duruyor, Le Corbusier de bunu yapıyor, o halde mimarimiz kökleri itibariyle moderndir" yaklaşımı benzer şekilde Türk evinin iç ve dış mekan, bir çok unsuru için çoğaltılmaktadır. Bu durum derinlemesine bir algılayışı içermeyen bir görüntüden ibaret olma durumunun ötesine geçememektedir.

Kaldı ki, köken olarak Türk mimarlığından çok şeylerin modernistler tarafından ödünç alındığını, modern mimarlığın oluşumunda Türk mimarlığının ve yerel değerlerinin önemli yer tuttuğunu iddia eden Eldem'in, ecnebi mimarların modern mimari uygulamalarından şikayet etmesi çelişkili bir tutumu ortaya koymaktadır. Modern mimarlık, köken itibariyle 'bize özgü değerleri taşıması' sebebiyle, ecnebi mimarların inşa faaliyetlerinin Eldem'i memnun etmesi gerekmez miydi?

SONUÇ:

Sonuç olarak; Erken Cumhuriyet Döneminde mimarlık, salt mimarlıktan daha fazla anlamı içerisinde barındırmaktadır. Bu fark; 'inşa etmekle', 'ulus inşa etmek' tabirlerinden anlaşılacağı üzere dönemin ve ülkenin birçok iç dinamiğine temas etmektedir. Uluslararası üslupla inşa edilen her kamu yapısı, destansı bir simgeselliğe bürünmektedir. 1930'larda yükselen kübik binalarla beraber, millileşme tartışmaları da alevlenmektedir. Fakat bu tartışmalarda da, simgesel ve ideolojik tartışmaların etrafında çoğaldığı bir dönemde, modernle yerelin uzlaşıp uzlaşamayacağı sorunsalı es geçilmiştir. Moderni Millileştirme tartışmalarını baskın kılan ve bu dönemde Sedad Hakkı Eldem'i ayrı bir yerde konumlandıran güçlü söylem de konuttur. Eldem'i bu dönem 'milli figür' ("Yeni Sinan" olmaya değin) haline getiren geleneksel konut söylemi, milli mimari (konutun içinde barındırdığı çoklu anlamlardan kaynaklanan) için de yeterli derecede ikna ediciliği içerinde barındırmaktadır.

Bozdoğan, bu dönemin temel probleminin; "…mimarinin toplumu rejimin resmi ideolojisine dönüştürme…" rolü olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Bunu, "Batılı olma" misyonundan "yerli olma" misyonuna geçişin çabası olarak da okumak mümkündür. Plandan, cephe biçimlenişine, iç mekandan, yapı strüktürüne kadar modern olanın yerel olandan köken aldığı savı, bazı milliyetçi Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de yükselmiştir. Bu dönemde bu söylemin en güçlü bir biçimde dile getirenlerden olan Eldem, daha da ileri giderek Le Corbusier'in, modern olma fikirlerini ortaya atarken, Tük Mimarisinden fazlasıyla beslendiğini iddia etmektedir. Halbuki, modern mimarinin yerel olanla bir bağının bulunmadığı ve hatta çağın estetiği makinenin övüldüğü dönemde, Türkiye'de Eldem ve "milli mimari" savunucularının, modernin, geleneksel olanın içinden doğduğu söylemiyle bağın "kesildiği yerden bağlama" çabası ironik bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA:

Bozdoğan, S.(2002), "Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür", 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.

Bozdoğan, S. (2009), "Unutulmuş Bir Başka Sedad Eldem Çizgisi: Makine Çağına Karşı Lirik Bir Anadolu/Akdeniz Modernizmi", s. 14-23, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Egli, E.A. (2013), "Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken", Çeviren: Güven Göktan Uçer, 1. Basım (2013), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Eldem, S.H. (1939), "Milli Mimari Meselesi", Arkitekt ,S.09-10 (1939), Sf. 220-223

görüşmek isteyenleri kabul ediyordu. Tam o sırada Milli Eğitim Bakanı yanıma geldi, beni bu locaya götürdü ve Mustafa Kemal Paşa'ya takdim etti. Kemal Paşa bakışlarıyla beni süzdü, selamladı ve doğrudan konuya girerek bana şunları söyledi: Profesör, size inşaatına yeni başlanmış olan öğretmen okulunu* ve okulun planlarını gösterdiler. Gördükleriniz, modern bir öğretmen okulunu ifade ediyor mu? Kısa bir duraklamadan sonra cevap verdim: Ekselans, Kemalettin'le beraber çalışırsak, bina modern bir okul olur. Bunun üzerine Kemal Paşa, size bunu sormadım, dedi. Size şunu sordum: Şu anda gördüğünüz modern bir öğretmen okulu mu? Bu durumda fikrimi açıkça söylemem gerekiyordu. Projenin modern bir okul olarak görülemeyeceğine hak verdim. Kemal Paşa, bakana, Necati'ye dönerek, planları bir kenara bırakın. Okulu, Prof. Egli'nin inşa etmesini istiyorum dedi. Verilen bu karardan sonra görüşme bitmiş ve ben beynimi fırtına gibi saran düşüncelerimle baş başa kalmıştım. Salonda sürekli dolaşıyor ve sadece Kemalettin'i ve olanları düşünüyordum…" (Egli, 2013).

*Bahsedilen yapı, Gazi Muallim Mektebidir. Yapı, bugün Gazi Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılmaktadır.

Eldem, S.H.(1940), "Yerli Mimariye Doğru", Arkitekt ,S.3-4 (1940), Sf. 69-74
Eldem, S.H. (1943), "Mimaride Biz", s.118-122, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı (2009), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Fındıklı, E. B. (2009), "Mimarlık Tarihi Yazımı ve Sedad Hakkı Eldem'in Bağlamsallaştırılması", s.297-308, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Le Corbusier Charles- Edouard Janneret (1923), "Bir Mimarlığa Doğru" (1999), Çeviren: Serpil Merzi, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Le Corbusier, Şark Seyahati İstanbul 1911, Çeviren: Alp Tümertekin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım (2018), İstanbul.

Mimar Behçet ve Bedrettin (1934), "Mimarlık ve Türklük", Arkitekt ,S.01 (1934), Sf. 17-20

Mimar Behçet ve Bedrettin (1934), "Mimarlıkta Basitlik ve Moda", Arkitekt ,S.07 (1934), Sf. 213-215

Özkan, S. (2005), "Chandigarh'ı Kutlama" Betonart Le Corbusier Özel Sayısı (Yaz-2005) Sf. 58-61

Tanju, B. (2009), "Sedad Hakkı Eldem Notları 2: Sentaks" , s. 176-177, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Tanju B. , Tanyeli U. (2009), " İkmal-i Tahsil Fransa, Özellikle Paris", s.10-13, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Tanyeli, U. (2009), " Tarihçi Sedad Hakkı Eldem?", s.124-129, Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif (Editörler: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli) 1. Baskı, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Tanyeli, U. (2011), Rüya, İnşa, İtiraz Mimari Eleştiri Metinleri, Boyut Yayıncılık, 1. Basım (2011), İstanbul.

Ünsal, B. (1966), "Le Corbusier Kalemiyle Türk Sanatı ve İstanbul" Arkitekt ,S.02 (1966), Sf. 74-76

İnternet Kaynakları
https://www.flickr.com/photos/saltonline/sets/72157651855760862/ (05.06.2017)

http://www.archdaily.com/162279/ad-classics-chandigarh-secretariat-le-corbusier (08.06.2017)

Kent Akademisi